17. Регламент Головного управління статистики у Закарпатській області : Наказ Головного управління статистики від 19 лютого 2010 р. № 33 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uz.ukrstat.gov.ua/about/reglament.pdf.

18. Шмідт-Ассманн Е. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права / Ебергард Шмідт-Ассманн ; пер. з нім. Г. Рижков, І. Сойко, А. Баканов ; відп. ред. О. Сироїд. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : К.І.С., 2009. – 552 с.

УДК ???

КОБИЗЄВ В.Є.

ПРИНЦИПИ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Статтю присвячено принципам виконання судових рішень в адміністративному судочинстві. У статті висвітлено питання системи принципів виконавчого провадження, їх галузевої належності, а також місця виконавчого провадження в системі права України.

Ключові слова: *принципи, виконання, судові рішення, адміністративне судочинство, демократичні принципи.*

Статья посвящена принципам исполнения судебных решений в административном судопроизводстве. В статье освещены вопросы системы принципов исполнительного производства, их отраслевой принадлежности, а их также места исполнительного производства в системе прав Украины.

Ключевые слова: *принципы, исполнение, судебные решения, административное судопроизводство, демократические принципы.*

The paper is devoted to the principles of judgments execution in the administrative court proceedings. The paper highlights the issues of the system of principles of the enforcement proceedings, their branch profile as well as the place of the enforcement proceeding in the Ukrainian legal system

Key words: *principles, implementation, judicial decisions, administrative law and democratic principles.*

Вступ. У правовій державі діяльність будь-якої гілки влади має ґрунтуватися на демократичних принципах, у яких відображено політико-правові ідеї, погляди носія влади і суверенітету – народу – на право як соціальну цінність. Демократичність цих принципів полягає в тому, що закріплені в нормах права вони забезпечують здійснення правосуддя тільки судом, на засадах рівності громадян перед законом і судом, одноособовість і колегіальність розгляду справ, незалежність суддів і підкорення їх лише законові, гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами, державну мову судочинств, обов'язковість виконання судових рішень. Широкі й реальні процесуальні права учасників правовідносин, надійні гарантії їх реалізації дають можливість кожній заінтересованій особі реалізувати право на судовий захист, дане Конституцією України. Отже, у принципах відображені демократичні риси і загальна спрямованість права та його найважливіших інститутів. Разом з тим відсутність єдиної думки про галузеву належність і місце виконавчого провадження в системі права України породжує наукові дискусії і з питання системи принципів виконавчого провадження. Водночас усі принципи тісно взаємопов'язані і як сукупність становлять єдину систему.

Стан наукового дослідження. Питання принципів виконання судових рішень в адміністративному судочинстві у своїх роботах торкалися такі видані вчені: С.Я. Фурса, В.М. Шерстюк, М.Й. Штефана, В.В. Яркова, Н.Р. Нижник, О.В. Петришин, А.О. Селіванов, В.С. Стефанюк, О.П. Рябченко, О.В. Джафарова, Я.П. Синицька та інші. Актуальність статті полягає в необхідності систематизації принципів виконавчого провадження, на яких базується виконавча діяльність у сучасних умовах.

© КОБИЗЄВ В.Є. – магістрант (Міжнародний університет бізнесу і права)

Постановка завдання. Метою статті є викладення системи та видів принципів, які є основою організації та діяльності органів Державної виконавчої служби України.

Результати дослідження. Принципи виконавчого провадження реалізуються через призму організації та діяльності органів Державної виконавчої служби, тому в цьому випадку недоцільно виділяти окремо принципи виконавчого провадження та принципи організації та діяльності Державної виконавчої служби, оскільки зміст цих зазначених двох груп принципів виявиться тотожнім. Враховуючи тенденції сучасної правової науки, віднесення державних виконавців до державних службовців, на нашу думку, принципи виконавчого провадження варто викладати у взаємозв'язку з загальними положеннями щодо принципів, що характеризують державну службу, а також принципів, що властиві конституційному та адміністративному праву взагалі. Варто зазначити, що принципи виконавчого провадження в галузевому законодавстві чітко не визначені в окремих нормах, як це є в багатьох останніх проектах нормативних актів.

У принципах виконавчого провадження відображені найхарактерніші демократичні риси і загальна його спрямованість, у зв'язку з чим ці принципи дають можливість пізнати його суть і суспільне значення [1]. Принципи сприяють правильному пізнанню і застосуванню норм законодавства про виконавче провадження, а також є основою для удосконалення його нормативного регулювання.

Аналіз чинного законодавства дозволяє виділити такі групи принципів виконавчого провадження:

1) загальноправові принципи (наприклад: законність, верховенство вправа, гласність і відкритість, одержання юридичної допомоги);

2) галузеві принципи, характерні як для виконавчого провадження, так і для цивільного процесуального права (диспозитивності, національної мови, рівноправності сторін);

3) специфічні принципи, характерні тільки для виконавчого провадження (неупередженості, повноти і своєчасності, обов'язковості вимог державного виконавця, переважного захисту стягувача).

Розглянемо окремі принципи виконавчого провадження. У першу чергу треба зупинитися на принципі законності, закріпленому в ст. 19 Конституції України, згідно з яким органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [2]. У виконавчому провадженні принцип законності потрібно розглядати у двох аспектах. По-перше, всі дії державного виконавця мають відповідати нормативно-правовим актам, і, по-друге, закону повинні дотримуватись й інші суб'єкти виконавчого провадження. Крім того, принцип законності виражається також у встановленні відповідальності (адміністративної, дисциплінарної, кримінальної), що застосовується у виконавчому провадженні як для сторін, так і для інших осіб.

Крім того, принцип законності відбився і в Законі України «Про виконавче провадження» [3], ст. 6 якого регламентує, що державний виконавець зобов'язаний використовувати надані йому права точно відповідно до закону і не допускати у своїй діяльності порушення прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб. Особам, які беруть участь у виконавчому провадженні або залучаються до проведення виконавчих дій, мають бути роз'яснені державним виконавцем їх права відповідно до вимог цього Закону. Останнє положення є однією з гарантій принципу законності. До того ж цей принцип відбився навіть у визначенні виконавчого провадження, наведеного у ст. 1 Закону України «Про виконавче провадження», де зазначається, що це сукупність дій органів і посадових осіб, що здійснюються на підставах, у спосіб та в межах повноважень, визначених цим Законом, іншими нормативно-правовими актами, виданими відповідно до цього Закону та інших законів [3].

Варто погодитись з думкою С.Я Фурси та С.В. Щербака, що у виконавчому провадженні принцип законності потрібно розглядати у двох аспектах. По-перше, всі дії державного виконавця мають відповідати нормативно– правовим актам, і, по-друге, закону мають дотримуватися й інші суб'єкти виконавчого провадження [4, с. 83].

Таким чином, цей принцип вимагає, щоб уся діяльність органів Державної виконавчої служби була підпорядкована закону, щоб усі суб'єкти виконавчих процесуальних правовідносин суворо дотримувалися і виконували вимоги чинного законодавства, яке регламентує виконання рішень адміністративних судів.

Серед всієї системи принципів виконавчого провадження варто виділити принцип верховенства права як визначальну засаду реформування державної служби, який вимагає підпорядкування діяльності державних інститутів потребам реалізації прав людини, забезпечення їх пріоритетності над усіма іншими цінностями демократичної держави [5, с. 75]. У ньому втілюється забезпечення неухильного дотримання прав та свобод стягувача, боржника та інших учасників виконавчого провадження, адміністративного та судового оскарження суб'єктами виконавчого провадження рішень, дій або бездіяльності державних виконавців та інших посадових осіб Державної виконавчої служби. На запровадження цього принципу варто спрямувати роботу з підбору і виховання кадрів Державної виконавчої служби, підвищення їх кваліфікації, формування правової свідомості учасників виконавчого провадження.

Дивлячись на принцип сприяння громадянам, установам, підприємствам й організаціям в здійсненні їх прав і охоронюваних законом інтересів крізь призму діяльності Державної виконавчої служби, можна помітити однобокість дії цього принципу, оскільки виконавче провадження сприяє лише одному суб'єкту виконавчого провадження – стягувачеві. Цей принцип розрахований на охорону прав всіх суб'єктів правовідносин. Однак для правовідносин у виконавчому провадженні характерним є те, що вони розраховані на відновлення прав стягувача або відшкодування правопорушення тощо. Тому цей принцип має трансформуватися в сприяння стягувачу у поновленні його порушених прав при державних гарантіях дотримання законності дій державного виконавця, що має забезпечуватися контролем за його діяльністю.

Одним із основних принципів виконавчого провадження, який варто віднести до спеціальних принципів, виступає принцип обов'язковості вимог державного виконавця, що втілений у ст. 6 Закону України «Про виконавче провадження» і означає, що вимоги державного виконавця щодо виконання рішень є обов'язковими для усіх органів, організацій, посадових осіб, громадян і юридичних осіб.

Реалізуючи цей принцип, державний виконавець користується правами законодавця, а вони реально виступають певними вимогами з боку державного виконавця до перерахованих суб'єктів. Крім того, законом встановлюється можливість отримання державним виконавцем документів або їх копій, необхідних для здійснення його повноважень. Втілення цього принципу дозволяє вважати Державну виконавчу службу органом адміністративної юрисдикції, а державного виконавця – представником влади з огляду на те, що невиконання законних вимог державного виконавця тягне адміністративну відповідальність. Під час проведення виконавчих дій державний виконавець сам забезпечує подальше виконання рішення суду чи іншого юрисдикційного органу шляхом притягнення винної особи до відповідальності. Невирішеним законодавчо залишається питання притягнення до відповідальності окремих державних органів у випадках, коли вони перешкоджають виконавчому провадженню. Тут йдеться про такі специфічні суб'єкти, як Державна податкова адміністрація, банківські установи та інші.

Враховуючи віднесення Державної виконавчої служби до органів виконавчої влади, можна говорити про можливість оскарження дій державного виконавця не тільки в адміністративному порядку, а й у судовому. Таким чином, крім контролю з боку відповідних управлінь юстиції, Департаменту державної виконавчої служби Мін'юсту, дії або бездіяльність державного виконавця можуть переглядатися також його безпосереднім керівником. При цьому контроль може здійснюватися не тільки після завершення вчинення виконавчого провадження, а й під час вчинення. Якщо вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється (ст. 126 Конституції України), то діяльність державного виконавця

із відокремленням від впливу судді не набула абсолютно самостійного характеру.

Продовжуючи далі, зазначимо, що виходячи із завдань Державної виконавчої служби, своєчасність, повнота і неупередженість під час виконання рішення виступають спеціальними принципами виконавчого провадження, тобто такими, що властиві лише діяльності Державної виконавчої служби і не властиві діяльності інших органів.

Тому принцип своєчасності виконання рішень, передбачених законом, має полягати в чіткій регламентації процесуальних строків вчинення виконавчого провадження і їх дотриманні державним виконавцем. Цей принцип зумовлює обов'язок державного виконавця своєчасно вжити процесуальні дії, передбачені законом. Наприклад, якщо рішення підлягає негайному виконанню, державний виконавець відкриває виконавче провадження не пізніше наступного дня після одержання документів і в той самий день проводить відповідні виконавчі дії. У ч. 3 ст. 6 Закону України «Про виконавче провадження» передбачаються й правові наслідки зволікання з вчиненням виконавчих дій, а саме право осіб, які беруть участь у виконавчому провадженні або залучаються до виконання виконавчих дій у встановленому порядку, оскаржити дії державного виконавця [3]. На наш погляд, дії державного виконавця можуть бути не тільки оскаржені, а й особи мають право звертатися з позовом до Державної виконавчої служби та її підрозділів, коли такі дії призвели до матеріальних або моральних збитків.

Принцип повного виконання рішень полягає в реалізації рішення як можливо в більш повному обсязі. Проте з об'єктивних позицій цей принцип варто вважати потенційним, оскільки його виконання залежить не тільки від компетентних дій державного виконавця, а й від матеріального стану боржника. Стосовно компетентних дій державного виконавця, то вони є складовою професійних якостей державного виконавця і залежать від конкретності процедури виконавчого провадження, меж його повноважень тощо.

Принцип неупередженості державного виконавця також відтворюється в ст. 5, 16 Закону «Про виконавче провадження» [3] і спирається на процедуру самовідводу державного виконавця або його відводу сторонами або їх представниками. Загальними підставами для відводу мають бути заінтересованість в результаті виконання рішення або інші обставини, що викликають сумнів у неупередженості державного виконавця. У Законі ж сполучником «або» відокремлюються родинні зв'язки з раніше наведеними підставами. На наш погляд, родинні зв'язки фактично викликають заінтересованість в результаті виконання рішення. Під іншими обставинами потрібно, на нашу думку, мати на увазі сто-

сунки, що випливають з підлеглості державного виконавця. Крім того, під час вчинення виконавчого провадження ним може бути вчинено порушення прав сторін, що має розглядатись як достатня підстава для заміни державного виконавця у цій справі. Наприклад, за ст. 28 Конституції України кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [3]. Тому незалежно від статусу сторони виконавчого провадження, державний виконавець має бути коректним, стриманим стосовно обох суб'єктів як до стягувача, так і боржника. Державний виконавець зобов'язаний сумлінно виконувати службові обов'язки, не допускати в своїй діяльності порушення прав громадян та юридичних осіб, гарантованих Конституцією України та законами України.

Як принцип, що властивий лише виконавчому провадженню, варто виділити принцип пріоритетності звернення стягнення на майно боржників-громадян, згідно з яким стягнення в першу чергу звертається на наявні боржнику грошові кошти та інше майно і лише за їх відсутності – на заробітну плату та інші види доходів боржника.

Зі ст. 20 Закону України «Про виконавче провадження» витікає принцип одноособовості ухвалення рішення в конкретному виконавчому провадженні. Але принцип одноосібності діяльності державного виконавця на певних етапах виконавчого провадження може суттєво ускладнити досягнення позитивного результату його дій, що може зумовлюватися розрізненістю місцезнаходження майна боржника та значним обсягом майна, що підлягає опису тощо. Тому разом із прихильністю автора до загальної концепції щодо вчинення юридично вагомих дій однією особою, що зумовлюється особистою відповідальністю кожного суб'єкта, наділеного владними повноваженнями, варто констатувати доцільність вчинення виконавчих дій за окремим дорученням іншими посадовими особами виконавчої служби в чітко визначених межах. Тобто пропонується запозичити цю процедуру з діяльності суду, коли за окремим дорученням судді свідок може допитуватись за місцем проживання в іншому регіоні іншим суддею з дотриманням всіх процесуальних норм і стосовно певних обставин справи.

Говорячи про принципи безпосередності виконавчої діяльності, варто мати на увазі надання повноважень лише одному державному виконавцю на вчинення певних дій, має бути подібним до діяльності державних нотаріусів, які замінюють один одного на час хвороби, але всю свою діяльність мають фіксувати в реєстрі. Аналогічне положення має стосуватися Державної виконавчої служби, що звільнить виконавчий процес зволікання за суб'єктивним фактором, але з дотриманням принципу неупередженості та процесуального оформлення дій кожного суб'єкта виконавчого провадження.

Принцип доступності і гарантованості захисту прав стягувача та боржника визначений не тільки в Законі «Про виконавче провадження», а й випливає з Конституції України та забезпечується діяльністю судової влади тощо. Отже, цей принцип є тісно пов'язаним із принципом законності. Сукупність цих двох принципів має створювати систему узагальнення практики діяльності Державної виконавчої служби і впливати на подальше вдосконалення процедури виконавчого провадження. Так, сучасна практика діяльності Державної виконавчої служби і її регламентація в законодавстві піддається критичному аналізу, але цей аспект має суттєво і позитивно впливати на законотворчу діяльність законодавчої влади.

Варто також виокремити принцип рівності сторін. Цей принцип також має конституційну основу, бо ч. 1 ст. 21 Конституції України проголошує, що усі люди рівні у своїх правах, а ч. 1 і ст. 24 – що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [2]. Цей принцип означає юридичну і фактичну рівність суб'єктів права перед законом, у тому числі і у виконавчому провадженні. При цьому за специфікою прояву цього принципу є така рівність сторін, яка полягає у наданні законом стягувачу і боржнику не рівних (тотожних) прав, а рівних можливостей для реалізації ними суб'єктивних прав і виконання суб'єктивних обов'язків у виконавчому провадженні [6, с. 198].

Ще одним принципом, який має свій специфічний прояв у виконавчому провадженні і спрямований на забезпечення принципу законності під час виконання рішень адміністративних судів, є принцип гласності. Принцип гласності означає відкритість виконавчого провадження для сторін, інших осіб, які беруть у ньому участь, осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій та громадськості. При цьому для сторін та інших учасників виконавчого провадження відкритість полягає в тому, що вони мають право ознайомлюватися із матеріалами виконавчого провадження, брати участь у проведенні виконавчих дій, бути проінформованими про місце і час проведення виконавчих дій, про відкриття виконавчого провадження, про зупинення і закінчення виконавчого провадження, про відновлення виконавчого провадження, про їх права і обов'язки в ході виконавчого провадження.

Водночас гласність для широкої громадськості буде, коли наслідки виконавчого провадження можуть бути предметом інформації у пресі, на радіо, телебаченні тощо [7, с. 58]. Не діє цей принцип для громадськості тоді, коли є необхідність охорони державної таємниці. Однак найяскравіше принцип гласності у виконавчому провадженні проявляється у процедурі реалізації майна на прилюдних торгах, аукціонах.

Крім того, потрібно відзначити і принцип диспозитивності, який притаманний виконавчому провадженню. Він закріплений у нормативному визначенні правового становища сторін та інших осіб, які беруть участь у виконавчому провадженні, і дає змогу їм вільно розпоряджатися належними їм матеріальними і процесуальними правами та активно впливати на розвиток виконавчого провадження [8, с. 61]. Виконавче провадження практично повністю підкоряється дії принципу диспозитивності. Винятки зі сфери дії цього принципу небагато чисельні і завжди обумовлені в законі [9, с. 608]. Виконавче провадження щодо примусового виконання рішення адміністративного суду відкривається державним виконавцем за заявою стягувача або його представника, який може відмовитися від стягнення і вимагати повернення виконавчого документа. Сторони мають право укладати мирову угоду, оспорювати належність майна, його оцінку та інше.

Висновки. Отже, принцип диспозитивності у виконавчому провадженні щодо примусового виконання рішення адміністративного суду характеризується такими положеннями: можливістю зацікавленої особи подавати заяву про відкриття виконавчого провадження для примусового виконання рішення суду; можливістю розпоряджатися об'єктом примусового стягнення; можливістю вільно, на свій розсуд, реалізовувати свої права, вчиняти відповідні дії у виконавчому провадженні.

Отже, можна вважати, що виконавчому провадженню властиві особливі принципи діяльності і вони зумовлюють особливість процедури виконавчого провадження. Саме через виділення цих принципів можна показати найбільш важливі гарантії належного виконання рішень адміністративних судів, оскільки вони виступають «керівними началами». При цьому для досягнення мети виконавчого провадження важлива як дія сукупності принципів, так і дія кожного принципу окремо. Без взаємодії принципів неможливе правильне і швидке виконання судових рішень. Водночас кожен окремий принцип підкреслює ту чи іншу особливість виконавчого провадження.

Водночас, на нашу думку, немає нагальної потреби ці принципи закріплювати в законодавстві і вводити їх окремими нормами до структури закону. Останнє положення випливає з того, що принципи права доцільно зазначати в тих нормативних актах, які регламентують діяльність органів, наділених повноваженнями правоаналізу. Наприклад, до компетенції суду належить вирішення всіх правовідносин, що виникають у державі, і за відсутності регламентації таких правовідносин він має право застосовувати аналогію законодавства і права. Державний виконавець має чітко додержуватися процедури вчинення виконавчого провадження і тому, на відміну від суду, не може орієнтуватися на принципи права, а зобов'язаний чітко дотримуватися вимог закону.

Список використаних джерел:

1. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень : Закон України від 5 червня 2012 № 4901-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua.

2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

3. Про виконавче провадження : Закон України від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua.

4. Фурса С. Принципи організації та діяльності державної виконавчої служби / С. Фурса, С. Щербак // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 8. – С. 81–85.

5. Гаращук В.М. Контроль та нагляд в державному управлінні : [монографія] / В.М. Гаращук. – Х. : Фоліо, 2002. – 176 с.

6. Перепелюк В.Г. Адміністративне судочинство: проблеми практики / В.Г. Перепелюк. –К. : Конус, 2007. – 272 с.

7. Гаврилюк О.О. Принцип гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України : дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Олександр Олександрович Гаврилюк. – Херсон, 2013. – 196 с.

8. Рябченко О.П. Адміністративне судочинство : [навч. посіб.] / [О.П. Рябченко, С.Ф. Денисюк, О.В. Джафарова, Т.Є. Кагановська та ін.]; за заг. ред. О.П. Рябченко. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2010. – 232 с.

9. Пасенюк О.М. Адміністративне судочинство України : [підруч.] / О.М. Пасенюк, О.Н. Панченко, В.Б. Авер'янов та ін. ; за заг. ред. О.М. Пасенюка. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 672 с.